

was. Over George Williams, stichter van de Y.M.C.A., is door C. S. Adama van Scheltema geschreven. Een landelijk net van plaatselijke jongelingsverenigingen is tot stand gekomen³³. A. W. Bronsveld, zelf de Utrechtse 'Christelijke Jongelingsvereniging' als 'beschermheer' dienend, had nogal eens kritiek. In 1881 verweet hij de C.J.V. dat zij zich richtte op 'den werkenden stand' [sic], in 1903 dat zij liever 'stoer' en 'puriteins' wilde zijn dan 'vrij, vroom en vrolijk'³⁴. G. Klaarhamer appelleerde in 1884 erop, 'universeel' te wezen³⁵.

Belangrijke leiders hebben de N.J.V./C.J.M.V. gediend. Vermelding verdient W. van Oosterwijk Bruyn, wegens zijn politiek-maatschappelijk-journalistieke arbeid. Hij was voorzitter van 1866 tot 1891. Ook in het buitenland was hij bekend, artikelen van hem werden in het Duits vertaald. Hij stichtte 'Bethanië', in Zeist (1873).

Een *Jaarboekje* werd door de N.J.V./C.J.M.V. uitgegeven, met o.m. een kalender, mededelingen over de afdelingen en 'mengelwerk'. Onder redactie van A. J. Hoogenbirk en J. A. Wormser verscheen vanaf 1885 *Excelsior*. De *Jongelingsbode*, waarvan Van Oosterwijk Bruyn redacteur is geweest, werd in 1893 weekblad. In 1894, onder hoofdredactie van A. J. Hoogenbirk, werd het blad uitgebreid met de rubrieken letterkunde, zending, maatschappelijke toestanden en kritiek.

De Doleantie werkte splitsend. De Nederlandsche Bond van Jongelingsverenigingen op Gereformeerde Grondslag werd opgericht in 1888 (grondslag: De Bijbel als Gods onfeilbaar woord, naar de opvatting van de drie formulieren van eenigheid), met als haar vertegenwoordigster in rechten 'De Gereformeerde Jongelingsbond' (1893). Tegen de *Jongelingsbode* werd nogal eens geageerd door het *Gereformeerd Jongelingsblad* (red. J. E. Vonkenberg). De *Jaarboeken* (vanaf 1892) voerden de strijd der 'beginzelen' verder.

Een intensief evangelisatiemiddel waren de zondagsscholen, waar een groot deel van de Nederlandse jeugd mee in aanraking is geweest. Reeds in 1815 richtte J. van Nuys Klinkenberg te

33. Tot het oprichten van een federatie van meisjes en/of jongevrouwen is het in de negentiende eeuw nog niet gekomen.

34. S.W.V. 1881 I, 64; 1903, 427.

35. *De Christelijke Jongelingsverenigingen in Nederland*, Leiden 1884. Klaarhamer onderstreepte o.m. dat het dwaas zou wezen, de leden van de verenigingen de drie Formulieren van Enigheid te laten tekenen.